

SUSANNA ÅGREN, IIKKA PIETILÄ & TIINA RÄTTILÄ

PALKKATYÖKESKEISEN AJATTELUN ESIINTYMINEN AMMATTIIN OPISKELEVIEN TYÖELÄMÄASENTEISSA

JOHDANTO

Pari vuotta sitten hyväksytyssä laissa ammatillisesta koulutuksesta todetaan, että koulutuksen tarkoituksena on ”kehittää työ- ja elinkeinoelämää ja vastata sen osaamistarpeisiin, edistää työllisyyttä, antaa valmiuksia yrittäjyyteen ja työ- ja toimintakyvyn jatkuvaan ylläpitoon” (laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, 2. §). Ammatillisesta koulutuksesta koskevassa keskustelussa on toistaiseksi puhuttu hyvin vähän siitä, millaisia yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksia – tai niiden puutteita – lain linjaama koulutus tarjoaa nuorille työmarkkinoiden murroksessa. Lisäksi keskustelussa harvoin kysytään, millaiseksi ammattiin opiskelevat nuoret itse kokevat lähestyvän työelämän ja miten he ylipäättään näkevät palkkatyön merkityksen omassa elämässään. Tässä artikkelissa paneudumme näihin kysymyksiin tarkastelemalla ammattiin opiskelevien nuorten työhön liittyviä asenteita. Analysoimme kahta empiiristä aineistoa, vuoden 2019 Nuorisobarometrin kyselyaineistoa sekä laadullista työpaja-aineistoa¹, joka kerättiin syksyllä 2018 ja keväällä 2019 ammattioppilaitoksista valmistumassa olevilta opiskelijoilta. Vertailemme aineistoja soveltuvin osin vuoden 2013 Nuorisobarometrin tilasto-osiossa esitettyihin havaintoihin nuorten työasenteista kolmella vuosikymmenellä.

Tarkastelumme kiinnittyy tutkimuskirjallisuudessa jo pitkään käytyyn kriittiseen debattiin työmarkkinakansalaisuuden merkityksestä nuorten yhteiskuntaan kiinnittymiselle. Työmarkkinakansalaisuus voidaan ymmärtää Asko Suikkasen ja Leena Viinamäen (1999, 190–191)

tavoin yksilön ja yhteiskunnan väliseksi sosiaalisiksi sopimuksiksi, joka määrittää yksilön mahdollisuuksia toimia ja pärjätä yhteiskunnassa. Tarkennamme työmarkkinakansalaisuuden käsitettä puhumalla siihen kiinteästi kytkeytyvästä *palkkatyökeskeisestä ajattelutavasta*. Viittaamme käsitteellä normatiivisiin ja poliittisesti latautuneisiin käsityksiin siitä, että palkkatyö muodostaa edelleen keskeisimmän yksilön ja yhteiskunnan suhdetta rakentavan mekanismin (ks. Gorz 1999, 64–65; vrt. Beck 2000, 10, 63). Jaamme palkkatyökeskeisen ajattelutavan edelleen kahteen toisiinsa sidoksissa olevaan alakäsitteeseen, joita hyödynnämme myöhemmin tulkittessamme nuorten käsityksiä työstä. *Institutionaalinen palkkatyökeskeisyys* painottaa aktiivista työvoima- ja koulutuspolitiikkaa, jonka pyrkimyksenä on kasvattaa nuorista työmarkkinoiden tarpeisiin tehokkaasti ja joustavasti vastaavia työntekijöitä, hyviä veronmaksajia ja aktiivisia kansalaisia (Brunila 2014, 13–16; France 2017, 264–265). *Kulttuurinen palkkatyökeskeisyys* puolestaan kiinnittää huomiota palkkatyön merkitykseen yhteiskunnallisena arvona ja moraalisenä normina, joihin ammatillinen koulutus ja sen kulttuurinen konteksti edelleen vahvasti kiinnittyvät. Kulttuurisesta näkökulmasta kiinnostava kysymys on myös, tuottaako palkkatyön normatiivinen arvottaminen työelämän muuttuessa myös syveneviä luokkajakoja. (Weber 1930/1992, 62, 178–179; Kortteinen 1992, 76–77, 302–303; Tolonen 2008, 236–237; Käyhkö 2008, 258; Maczulskij & Kauhanen 2016, 295.)

Artikkelin taustalla on huoli nuorten hyvinvoinnista ja pärjäämisestä ammatillisen koulutuksen ja nopeasti muuttuvien työmark-

kinoiden keskellä. Tutkimuksista tiedetään, että vaikka ammatillinen koulutus nopeuttaa ja sujuvoittaa työelämään siirtymistä (Mideldorp, Edzes & Dijk 2019, 94; Müller 2005, 468–470), siihen liittyy tulevaisuudessa monia haasteita (esim. Buchs & Helbling 2016, 11–13; Korber & Oesch 2019, 9). Keskeinen argumenttimme on, että palkkatyökeskeinen ajattelutapa ei saa kiinni työmarkkinoiden muutoksen synnyttämistä ongelmista: automatisaatio vähentää erityisesti suorittavan työn määrää, ja työvoiman osaamiseen kohdistuvat vaatimukset muuttuvat nopeammin kuin koulutusjärjestelmä pystyy niihin vastaamaan (Green 2019, 52; Rintala & Nokelainen 2018, 58–60; Buchholz & Blossfeld 2012, 23–24). Yhtäältä vähenevä työvoiman tarve ja toisaalta jo pitkään tunnettu työn kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelma synnyttävät uusia eriarvoistumisen tendenssejä, joihin yhteiskunnan on pitkällä aikavälillä kyettävä vastaamaan. Palkkatyökeskeisen ajattelutavan pulmallisimpiin piirteisiin kuuluu, että se saattaa ylläpitää vääristynyttä mielikuvaa työmarkkinoista (esim. Franceschelli & Keating 2018, 14) ja asettaa osalle nuorista liian suuria vaatimuksia (Souto 2014, 31). Jos hyväksytään oletus, että palkkatyön määrä vähenee tulevaisuudessa pysyvästi, kuten esimerkiksi André Gorz (1999, 53–57) ja Yuval Noah Harari (2018, 47) ovat esittäneet, julkisessa keskustelussa on tärkeää avata palkkatyön rinnalla tilaa vaihtoehtoisille yksilöä yhteiskuntaan kiinnittäville työn muodoille ja merkityksille. Tätä keskustelua artikkelimme pyrkii osaltaan edistämään.

Selvitämme seuraavaksi tarkemmin palkkatyökeskeistä ajattelutapaa nuorten työelämäsiirtymien valossa, minkä jälkeen esittelemme artikkelin aineiston ja tutkimusmenetelmät. Analyysiosiossa käsittelemme nuorten suhdetta työhön ja palkkatyökeskeiseen ajatteluun neljästä eri näkökulmasta. Johtopäätöksissä esitämme, että palkkatyökeskeisyyteen nojaavissa työmarkkina- ja koulutuspoliittisissa ratkaisuissa tulee huomioida entistä tarkemmin ajattelutavan vaikutuksia nuorten työelämäasenteisiin ja koettuihin paineisiin.

AMMATTIIN OPISKELEVIEN TYÖELÄMÄSIIRTYMÄT TYÖMARKKINOIDEN MURROKSESSA

Ammatillisen koulutuksen uudistus ja työelämälähtöisyyden vahvistuminen on tutkimuksissa tulkittu yhdeksi osoitukseksi uusliberalistisen diskurssin yhteiskunnallisesta valta-asemasta (Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019, 348). Esimerkiksi Hakalan ja kumppanien (2013, 261–262) mukaan ammatillisen koulutuksen yksilöllisyyttä korostavassa retoriikassa on nähtävissä uusliberalistisia piirteitä, jotka ilmenevät ammattiopiskelijoilta vaadittavina itseohjautuvuuden ja yritteliäisyyden taitoina (vrt. Souto 2014, 31). Ammatillisen koulutuksen uudistuksen tavoitteena oli myös nopeuttaa työelämäsiirtymiä (Valtioneuvosto 2016, 36). Kriittisissä tutkimuksissa tämä tavoite on liitetty vanhempaan, jo 1990-luvun laman synnyttämään ja vuoden 2007 jälkeisestä talouskriisistä pontta saaneeseen keskusteluun nuorisotyöttömyyden yhteiskunnallisista ja taloudellisista seurauksista, joihin julkinen valta on pyrkinyt vastaamaan nuoria aktivoivilla ja syrjäytymistä ehkäisevillä politiikkatoimilla (France 2016, 60; France 2017, 261–262; Kelly 2017; Kelly 2001, 30; Silvasti, Lempiäinen & Kankainen 2014, 13). Artikkelissa nimitämme tällaista työmarkkinoiden ehdoilla tehtävää yhteiskuntapolitiikkaa ja sitä tuottavaa puhetapaa palkkatyökeskeiseksi ajatteluksi. Siinä missä työmarkkinakansalaisuuden käsite kuvaa työmarkkinoille osallistumisen merkitystä yksilön yhteiskuntaan kiinnittymisessä yleisesti, palkkatyökeskeisen ajattelutavan käsite tarkoittaa näkökulmaa työ- ja nuorisopoliittisten keskustelujen tapaan vastuuttaa nuoria palkkatyön kautta.

Nojaamme palkkatyökeskeisyyden määrittelyssä Gorzin käyttämään käsitteeseen ”wage-based society”. Gorzin mukaan työ on sosiaalisesti tunnistettu ja normalisoitu instituutio ja työstä maksettava palkka määrittelee ihmisen aseman ja toimintamahdollisuudet yhteiskunnassa. Työn kautta yksilö vastaavasti määrittää

omaa identiteettiään ja yhteiskuntasuhdettaan. (Gorz 1999, 3, 72–73.) Ammattiin valmistumassa olevien ja omaa suhdettaan yhteiskuntaan rakentavien nuorten näkökulmasta palkkatyökeskeisyys muodostuu merkittäväksi ongelmaksi, jos palkkatyön määrä vähenee ja sirpaloituu, kilpailu työpaikoista kiristyy ja työ jakautuu entistä epätasaisemmin eri työntekijäryhmien ja tuloluokkien välillä (ks. Buchholz & Blossfeld 2012, 19–20; Maczulskij & Kauhanen 2016, 295; Green 2019, 52). Vaikka tämä kehitys ei ainakaan vielä näy kovin laajasti suomalaisessa työelämässä, nuorten keskuudessa vaihtelevat työn ja työttömyyden jaksot sekä osa- ja määräaikaiset työt ovat lisääntyneet (ks. Nätti & Pyöriä 2017, 26, 36; Pyöriä ym. 2017, 199–200).

Kysymys yhteiskunnan palkkatyökeskeisyydestä kiertyy samalla nuorisotutkimuksen piirissä käytyihin keskusteluihin nuorten elämänkulun muutoksista. Perinteisesti tutkimuksissa aikuistumisen prosessi on liitetty nuoren siirtymiseen koulutuspoluilta työelämään ja vakituisiin työsuhteisiin (Wyn & White 1997, 95). Nuorten työelämäsiirtymiä koskevassa tuoreessa tutkimuksessa on kuitenkin tuotu esiin, että valmistumisen jälkeiset siirtymät eivät enää välttämättä takaa nuorille tietä vakaaseen aikuisuuden turvallisine työsuhteineen (Chesters & Cuervo 2019, 235). Mutkistuneet koulutuspolut ja työmarkkinoiden lisääntyvä epävarmuus ovat esimerkiksi Hernan Cuervon ja Johanna Wynin (2016, 132) mukaan merkinneet käännettä uuteen, pitkittyneeseen ja epälineaarisesti kehkeytyvään aikuisuuteen, jonka seurauksia ei poliittisessa päätöksenteossa toistaiseksi osata riittävästi tunnistaa.

Artikkelissa analysoimme kahta empiiristä aineistoamme siitä näkökulmasta, heijastuvatko palkkatyökeskeisen ajattelun institutionaaliset normit ja oletukset nuorten työhön liittyviin käsityksiin ja niitä koskevaan puheeseen, ja jos heijastuvat, millä tavoin tämä tulee esiin.

PALKKATYÖKESKEINEN AJATTELUTAPA AMMATTIIN OPISKELEVIEN NUORTEN KASVATAJANA

Työn yhteiskunnalliseen merkitykseen kiinteästi liittyvä kulttuurinen ulottuvuus jää usein työmarkkinakansalaisuudesta käytyjen keskustelujen katveeseen. Tämä näkyy myös siinä, että nuorten työelämäsiirtymiä koskevassa tutkimuksessa ei ole juurikaan selvitetty, miten ammatillinen koulutus rakentaa nuorten käsityksiä työelämästä. Tästä näkökulmasta on erityisen mielenkiintoista tarkastella ammattiin opiskelevien työhön liittyviä asenteita ja arvoja.

Esimerkiksi Matti Kortteisen mukaan (1992, 76–77; ks. myös Weber 1930/1992) suomalaisessa yhteiskunnassa on perinteisesti kunnioitettu kovaa työtä ja nuoria on kasvatettu arvostamaan työtä hyvään kansalaisuuteen kuuluvana kutsumuksena ja jopa uhrautumaan työlle. Viime vuosien julkisessa keskustelussa on kannettu paljon moraalista huolta työn arvostamisen perinteen murtumisesta ja nuorten työelämäasenteiden muutoksesta yksilöllistyvässä yhteiskunnassa (ks. esim. Pyöriä, Saari, Ojala & Siponen 2013, 198). Tutkimusten mukaan tällainen huoli on kuitenkin turha. Esimerkiksi Pasi Pyöriän ja Satu Ojalan (2016, 35) tutkimukset osoittavat, että työn arvostus nuorten keskuudessa on pysynyt viime vuosikymmenet vakaana ja että nuorten ja aikuisten välinen ero työn arvostuksessa on itse asiassa kaventunut 2010-luvulle tultaessa (ks. myös Myllyniemi 2014, 66; Pyöriä ym. 2013, 208–209).

Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu muutoksia nuorten työhön liittämissä merkityksissä ja odotuksissa. Perinteinen työetiikka ei enää määritä nuorten ajatuksia työstä, vaan nuoret painottavat enemmän ammatillista kehittymistä, osaamisen kartuttamista, onnistumisen kokemuksia sekä vapaa-ajan merkitystä (Haavisto 2010, 36, 38; Tuohinen 2010, 40–41). Muutoksen taustalla voidaan nähdä 1970-luvulta

saakka keskustelua herättänyt individualisoinnisen trendi ja diskurssi: yksilön valinnanmahdollisuudet yhteiskunnassa ovat lisääntyneet, mutta samalla yksilö kantaa itse vastuun valinnoistaan ja siitä, millaisia vaikutuksia niillä on hänen asemaansa yhteiskunnassa (ks. Beck & Beck-Gernsheim 2002, 23–27). Tällaiset merkitykset nousevat esiin myös tämän artikkelin aineistoissa.

Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että ammatilliseen koulutukseen ohjautuu nuoria, jotka haluavat opiskella käytännönläheisesti ja valmistua nopeasti (Käyhkö 2006, 96; Herranen 2014, 8, 14–15). Ammattiin opiskelevien ajatusmaailmassa tehtäväorientoituneet työelämäarvot, esimerkiksi työskentelyolosuhteet, vaikuttavat tutkimusten perusteella olevan keskeisimpiä, kun taas lukiolaiset korostavat enemmän itsensä toteuttamista (Masdonati ym. 2016, 204, 206–207; Lechner ym. 2017, 62; ks. myös Maunu 2018, 17). Mari Käyhkön (2006) etnografinen tutkimus siivoojaksi opiskelevista tytöistä avaa hyvin ammatillisen koulutuksen ylläpitämää kulttuurista palkkatyökeskeisyyttä. Käyhkö kuvailee, kuinka opiskelijoita kasvatettiin työelämään painottamalla lähestyvän työelämäsiirtymän merkitystä, työelämän toimintaperiaatteita ja pelisääntöjä sekä opiskelijan oman aktiivisuuden vaikutusta työllistymiseen ja työttömyyden välttämiseen (Käyhkö 2006, 84–87). Käyhkön mukaan ammatillisen koulutuksen kulttuurin keskiössä on arvostus tekemällä oppimista ja ruumiillista työtä kohtaan (mt., 96).

Yksilökeskeisyydestä puhuttaessa on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että kaikilla nuorilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia tehdä merkitykselliseksi kokemiaan valintoja elämänsä aikana ja työelämäsiirtymissään (ks. Silvasti, Lempiäinen & Kankainen 2014, 10–11). Ammatillisen koulutuksen nykyisin korostamia nopeita työelämäsiirtymiä – ja samalla ammattiin opiskelevien nuorten työelämäsiirtymiinsä liittämiä odotuksia – voidaan tarkastella myös luokkakysymyksenä. Esimerkiksi Päivi Naumasen ja Heikki Silvennoisen (2010,

82) mukaan työväenluokkataustaiset nuoret ohjautuvat helpommin ammatilliseen koulutukseen, sillä se takaa elinympäristöstä tutun ammatin ja mahdollisuuden siirtyä nopeasti työelämään. Toisaalta työväestöön kuuluvat vanhemmat saattavat hyväksyä helpommin lyhyen koulutusreitit. Tarja Tolonen (2008, 236–237) ja Mari Käyhkö (2008, 262) ovat puolestaan osoittaneet, että työväenluokkataustaiset nuoret tavoittelevat tyypillisesti vakaata ja turvallista elämää, mistä syystä he suhtautuvat työhön enemmän instrumentaalisesti riittävän palkan ja hyvän elämän takaajana kuin mahdollisuutena toteuttaa itseään. Kulttuurisesti palkkatyökeskeisyyden voidaan ajatella tuottavan tietynlaista ammattiin opiskelevien työ- ja yhteiskuntaidentiteettiä, mikä saattaa johtaa ongelmiin etenkin joillakin nuorilla. Ammatillista koulutusta koskevassa tutkimuksessa on osoitettu, että osalle nuorista työelämälähtöiset työkyvyn, aktiivisuuden, vastuun kantamisen ja itseohjautuvuuden vaatimukset ovat liikaa ja voivat johtaa jopa opintojen keskeyttämiseen (Souto 2014, 26, 29, 31; Mäkinen 2016, 12).

Kulttuurisen palkkatyökeskeisyyden näkökulmasta on kiinnostavaa tarkastella, millaisia ammattiin opiskelevien työelämäasenteita ja -arvoja artikkelissa analysoiduista aineistoista nousee esiin ja onko niissä havaittavissa muutoksia edellisiin vuosikymmeniin verrattuna. Tässä yhteydessä pidämme oleellisena palkka-työkeskeisen ajattelutavan käsitettä, koska se ohjaa kiinnittämään huomiota myös muihin ei-palkkatyökeskeisiin työn muotoihin ja merkityksiin. Esimerkiksi Ulrich Beck (2000, 58) puhuu monitoimijaisesta (*multi-activity*) yhteiskunnasta, jossa palkkatyöhön kohdistuu uudenlaisia vaatimuksia, kuten joustavuus, osa-aikaisuus ja työajan lyhentyminen, ja jossa palkkatyön rinnalla tunnistetaan myös sellaisia työn ilmaisuja kuin itsensä työllistäminen, kansalaisaktiivisuus ja vapaaehtoistyö. Artikkelissa kiinnitämme huomiota myös siihen, onko aineistoissa merkkejä tällaisesta ”työn eri tavalla ajattelemisesta”.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Analysoimme artikkelissa vuoden 2019 Nuorisobarometriin osallistuneiden, toisella asteella opiskelevien nuorten vastauksia työelämää koskeviin kysymyksiin. Kaikkiaan 1 907 vastaajasta 195 ilmoitti opiskelevansa ammatillisessa koulutuksessa: 113 miestä ja 82 naista. Heistä 61 prosenttia oli 15–19-vuotiaita, 25 prosenttia 20–24-vuotiaita ja 14 prosenttia 25–29-vuotiaita. Ammattiin opiskelevien vastauksia vertailtiin muihin vastaajiin ($N = 1\,711$). Tulosten käsittelyssä jätettiin pääsääntöisesti huomiomatta ”en osaa sanoa”-vastaukset. Kyselyaineiston käsittelyssä hyödynnettiin pääkomponenttianalyysia (PCA, principal component analysis) ja kahden riippumattoman otoksen t-testin epäparametrista vastinetta, Mann-Whitneyn U-testiä. PCA:iin valittiin Nuorisobarometrin aineistosta kohdat K19, K20, K21 ja K22, joiden tulkitsimme heijastavan tutkimuskysymystemme määrittämiä, ammattiin opiskelevien palkkatyökeskeisyyttä ilmentäviä asenteita ja odotuksia. Analyysissa käytettiin iän, sukupuolen ja kielen pohjalta muodostettua painokerrointa. Aineiston määrällistä analyysia avataan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Määrällisen aineiston ohella hyödynnämme artikkelissa laadullista aineistoa, joka kerättiin syksyllä 2018 ja keväällä 2019 Etelä- ja Keski-Suomessa kuudessa ammattiin opiskeleville nuorille järjestetyssä työpajassa². Työpajoihin osallistui yhteensä 58 toisen tai kolmannen vuoden opiskelijaa sosiaali- ja terveysalan (2 haastattelua), hotelli-, ravintola- ja cateringalan (3 haastattelua), sähkö- ja automaatiotekniikan (5 haastattelua), elintarvikealan (1 haastattelu) sekä liiketalouden ja tieto- ja viestintätekniikan (1 haastattelu) perustutkinnoista. Osallistujiksi pyydettiin 18–25-vuotiaita opiskelijoita, mutta osa toisen vuoden opiskelijoista ei ollut vielä täyttänyt 18 vuotta. Tutkintoalojen edustus sekä työpajojen osallistujamäärät riippuivat koulutuksen järjestäjän omista aikatauluista ja käytännön järjestelyistä³. Työpajoissa sovellettiin eläytymismenetelmää, jossa nuoret laativat

lehtileikkeitä hyödyntäen kollaasitöitä onnistuneesta tai epäonnistuneesta työelämäsiirtymästä (vrt. Särkelä & Suoranta 2016, 22–23). Tämän jälkeen nuoret esittelivät kollaasinsa 4–6 hengen fasilitoiduissa ryhmähaastatteluisa (yht. 12 haastattelua), joissa he vastasivat myös työelämäsiirtymiä, yhteiskuntaan kiinnittymistä ja tulevaisuutta koskeviin kysymyksiin.

Laadullisen analyysin havaintoja tulkittaessa on hyvä tunnistaa ryhmähaastattelutilanteen dynamiikan vaikutukset haastattelun kulkuun. Myös tässä tutkimuksessa ryhmien dynamiikka vaihteli: osa opiskelijoista oli äänessä enemmän, osa myönteli toisten puhetta ja osa vastasi fasilitoijan kysymyksiin lyhyesti erikseen kysyttäessä. Ryhmäkesustelun haasteena on, että joidenkin osallistujien keskeisetkin ajatukset ja kokemukset saattavat jäädä sanoittamatta. Sekä ammatillisen koulutuksen kulttuurissa vallitsevat normit että ryhmädynamiikka voivat vaikuttaa siihen, millaisia asioita ja millä tavalla ryhmän edessä ollaan valmiita tuomaan esiin. David Morgan (1997, 15) puhuu myös ryhmässä tyypillisestä mielipiteiden polarisoitumisesta. Myös tässä tutkimuksessa osa nuorista esitti haastatteluissa välillä kärkeäitkin mielipiteitä esimerkiksi työttömyydestä, vaikka ryhmän ulkopuolella heidän mielipiteensä saattavat olla toisenlaisia. Myös itse tutkimustilanteella saattoi olla vaikutusta ryhmähaastatteluiden ilmapiiriin. Hiljaisemmissa ryhmissä yksi tai kaksi opiskelijaa otti keskustelussa päävastuun, ja joissakin työpajoissa aikataulun sanelema kiire saattoi vaikuttaa kielteisesti rennon keskusteluilmapiiriin luomiseen. (Morgan 1996, 138–140; Morgan 1997, 12–16.) Haastatteluita tulkitessamme pyrimme ottamaan huomioon tämänkaltaiset kontekstuaaliset tekijät (Vesala & Rantanen 2007, 48–51).

Laadulliselle aineistolle teetettiin peruslitterointi ilman täytesanoja, sanakatkoja ja toistoja. Tämän jälkeen tutkija (Ågren) teki litterointeihin vielä haastattelukohtaisia tarkennuksia. Haastattelutallenteet tuhottiin litteroinnin jälkeen. Analyysimenetelmänä käytettiin teema-analyysia, jossa aineistosta pyrittiin järjestel-

mällisen teemoittelun keinoin tunnistamaan ammattiin opiskelevien työelämälle antamia merkityksiä (Braun & Clarke 2006, 79). Teema-analyysissa käytettyjen teemojen muodostamisessa hyödynnettiin määrällisen aineiston analyysissa tuotettuja latentteja konstruktioita⁴ (tilastollisissa testeissämme muodostettuja summamuuttujia) teoriaohjaavasti siten, että aineistosta eriteltiin palkkatyökeskeistä ajattelutapaa, työelämän nuorissa herättämiä huolia sekä toisaalta palkkatyökeskeistä ajattelua kyseenalaistavaa puhetapaa selittäviä teemoja (ks. Braun & Clarke 2006, 84). Laadullisen analyysin avulla selitämme syvemmin ja tarkemmin määrällisen aineiston analyysin yhteydessä kuvattujen latenttien konstruktioiden suhdetta ammatillisessa oppilaitoksessa opiskeluun.

Analyyssissa olemme kiinnostuneita ammattiin opiskelevien työelämää koskevista asenteista ilmiönä, joka rakentuu yhtäältä palkkatyökeskeisen ajattelutavan institutiionaalisten normien ja toisaalta ammatillisen koulutuksen sosiaalisen ja kulttuurisen todellisuuden kombinaationa (Vesala & Rantanen 2007, 28). Analyyssissa tarkastelemme, miten ammattiin opiskelevat nuoret itse hahmottavat suhteensa työhön ja työelämään. Keskitymme tarkastelemaan seuraavia tutkimuskysymyksiä aineistomme valossa:

1. Millaisia työelämää koskevia asenteita ammattiin opiskelevilla on, ja eroavatko ne muiden vastaajien asenteista?
2. Onko ammattiin opiskelevien työelämää koskevissa asenteissa havaittavissa muita vastaajia enemmän
 - a. palkkatyökeskeistä ajattelua ilmentäviä piirteitä?
 - b. työelämän muutoksen tunnistamiseen viittaavia piirteitä?
 - c. palkkatyökeskeistä ajattelua kyseenalaistavia piirteitä?

TULOKSET

Koko barometrin aineistolle (N = 1 907) tehtiin pääkomponenttianalyysi, johon valittiin kyselystä yhteensä 40 työelämäsiirtymään, työtömyyteen ja työelämässä toimimiseen liittyvää asennetta. Sovelsimme tutkimuksessa pääkomponenttianalyysia yksinkertaistaaksemme dataa seuraavia analyysivaiheita varten ja löytääksemme osallistujien yli keskenään korreloivia muuttujia summamuuttujien muodostamiseksi. PCA sai KMO-testin tulokseksi 0,796 (hyväksyttävä) ja Bartlettin sfäärisyystestistä alle 0,01. Scree-kuvaajan tarkastelun jälkeen PCA:lla ekstraktoitavien komponenttien lukumääräksi valittiin kuusi, joista viimeinen sai eigen-arvokseen 1,56. Lopullinen PCA-matriisi tuotettiin hyödyntäen Varimax-rotatiomenetelmää Kaiser-normalisoinnilla. PCA:n muodostamasta kuudesta komponentista yksityiskohtaiseen tarkasteluun valittiin neljä tämän artikkelin rajauksen kannalta mielenkiintoista komponenttia, jotka nimettiin seuraavasti:

1. Palkkatyökeskeinen ajattelu
2. Työelämään liittyvä epävarmuus ja huolestuneisuus
3. Työelämämuutoksen tunnistavat asenteet
4. Palkkatyökeskeisen ajattelun kyseenalaistaminen.

Komponenttien ulkopuolelle jätettiin ne muuttujat, joiden komponenttilatausarvo oli alle 0,300. Taulukossa 1 esitetään muuttujat, joista komponentit rakentuivat, sekä komponenteista muodostettavien latenttien konstruktioiden eli summamuuttujien saamat Cronbachin alfa-arvot. Taulukossa on näkyvillä myös kunkin muuttujan komponenttilataus.

TAULUKKO 1. PÄÄKOMONENTIT, OSAMUUTTUJAT JA MUODOSTETUT SUMMAMUUTTUJAT

		Komponenttilataus				
Summamuuttuja	Osamuuttuja	1	2	3	4	α
1) Palkkatyökeskeinen ajattelu	Työttömyysturvan vastikkeeksi nuorten olisi tehtävä jotakin yhteiskuntaa hyödyttävää työtä	0,68				$\alpha = 0,726$
	Suomessa sosiaaliturvalla eläminen on aivan liian helppoa	0,68				
	Työttömän pitää ottaa vastaan mitä tahansa työtä	0,61				
	Menestyminen elämässä on itsestä kiinni	0,58				
	Työttömällä pitää olla velvollisuus osallistua johonkin toimintaan	0,58				
	Mikä tahansa työ kelpaa minulle, kunhan siitä maksetaan riittävästi	0,50				
	Työntekijän irtisanomista on helpotettava	0,47				
	Elämässä täytyy kilpailla	0,46				
	Työttömänä saa vapaasti suunnitella ajankäyttöä	0,36			0,32	
2) Työelämään liittyvä huolestuneisuus	Olen huolissani siitä, onko minulla töitä tulevaisuudessa		0,67			std. $\alpha = 0,520$
	On todennäköistä, että saan vakinaista työtä		-0,59			
	On todennäköistä, että tulen välillä olemaan työtön		0,57			
	Olen huolissani omasta jaksamisestani työelämässä tulevaisuudessa		0,47			
	Uran ja lasten yhdistäminen on mahdoton yhtälö		0,39			
3) Työelämämuutoksen tunnistavat asenteet	Vaihdan työurallani työpaikkaa useita kertoja			0,70		$\alpha = 0,502$
	Vaihdan työurallani ammattia useita kertoja		0,31	0,55		
	Suomalainen työelämä tarvitsee lisää ulkomaalaisia työntekijöitä			0,53		
	Olisin valmis vaihtamaan asuinkuntaa työpaikan saamiseksi			0,41		
	Olisin valmis lykkäämään perheen perustamista työhön liittyvien syiden takia			0,39		
	Yrittäjyys yleistyy tulevaisuudessa			0,34		
	Työni on oltava omien arvojeni mukaista			0,31		
4) Palkkatyökeskeisen ajattelun kyseenalaistaminen	Minun ei tarvitse tehdä töitä ollakseni onnellinen				0,56	$\alpha = 0,376$
	Olen valmis luopumaan työtilaisuudesta perhesyiden vuoksi				0,55	
	Pelkillä peruskoulututkinnolla voi työllistyä				0,50	
	Työttömänä olo ei ole paha asia, jos toimeentulo on turvattu				0,42	

Muodostettujen summamuuttujien sisäistä konsistenssia ja instrumentaalista reliabiliteettia arvioitiin Cronbachin alfa-arvojen valossa seuraavasti: Palkkatyökeskeinen ajattelu: hyväksyttävä ($\alpha = 0,726$), Työelämään liittyvä huolestuneisuus: heikko ($\alpha = 0,520$), Työelämämuutoksen tunnistavat asenteet: heikko ($\alpha = 0,502$) ja Palkkatyökeskeisen ajattelun kyseenalaistaminen: ei hyväksyttävä ($\alpha = 0,376$). Näistä kolme ensimmäistä voidaan siis pitää käyttökelpoisena summamuuttujana konsistenssin osalta. Myös neljäs summamuuttuja on sisällytetty analyysieihin, mutta sen luotettavuuteen tulee suhtautua varauksin. Kolmogorovin-Smirnovin testin ($df = 1\ 527$, $p < 0,001$ jokaisella muuttujalla) ja histogrammien tarkastelun jälkeen todettiin, että muodostetut summamuuttujat eivät noudata normaalijakaumaa, joten muuttujien testaus tapahtuu epäparametrisilla menetelmillä.

Vastaajat, jotka opiskelivat ammatillisessa oppilaitoksessa, näyttäisivät omaksuneen muita vastaajia vahvemmin palkkatyökeskeisen ajattelun mukaiset asenteet (kuvio 1). Testataksemme eroa muodostetuissa summamuut-

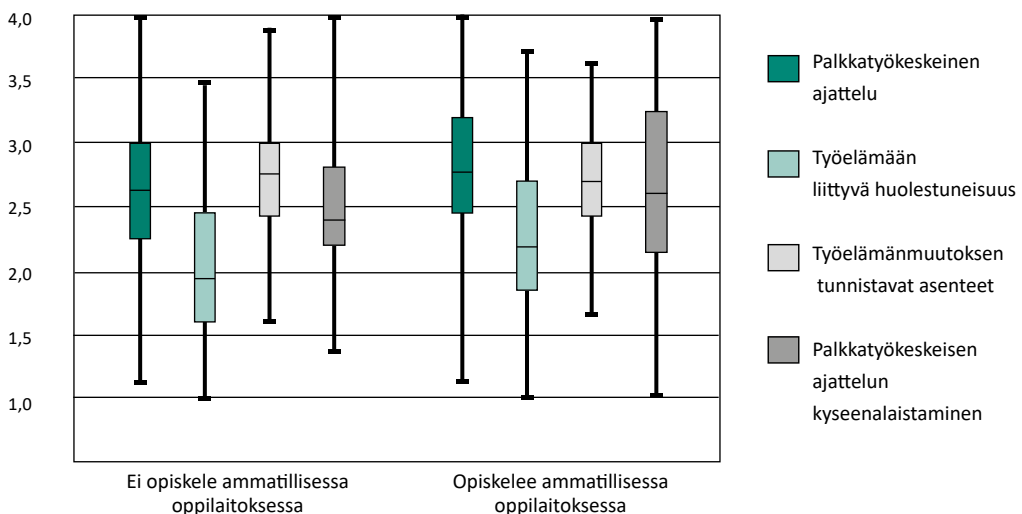
tujissa luokkien ”Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa” ja ”Ei opiskele ammatillisessa oppilaitoksessa” välillä teimme Mann-Whitneyn U-testin. Summamuuttujan 1 Palkkatyökeskeinen ajattelu kohdalle muodostui tilastollisesti merkitsevä ero luokkien välille ($U = 106\ 024,500$, $p < 0,001$). Ero saa Cohenin d-arvoksi 0,10, mikä kertoo pienestä efektin koosta. Muiden summamuuttujien osalta luokkien välille ei muodostunut tilastollisesti merkitseviä eroja. Testin tuloksia voidaan tulkita seuraavasti:

Tutkimuskysymys 1: Ammattiin opiskelevien työelämää koskevat asenteet ja odotukset eroavat muista palkkatyökeskeisen ajattelun ulottuvuudessa, mutta eivät huolestuneisuuden, joustavan ja muuttuvan työelämän tai palkkatyökeskeisen ajattelun kyseenalaistamisen suhteen.

Tutkimuskysymys 2: Ammattiin opiskelevien työelämää koskevissa asenteissa ja odotuksissa on muita enemmän palkkatyökeskeistä ajattelua.

Seuraavaksi esittelemme, miten edellisessä testissä käytettyjen summamuuttujien edusta-

KUVIO 1. KUVAAJASSA KUNKIN LAATIKON SISÄLLÄ OLEVA VIIVA KUVAA MEDIAANIA. LAATIKKO SISÄLTÄÄ 50 PROSENTTIA VASTAUKSISTA. LAATIKON ULKOREUNAN JA VIKSEN PÄÄN VÄLINEN ALUE KUVAA 25:TTÄ PROSENTTIA VASTAAJISTA. ALUE VIKSEN KÄRJESTÄ LAATIKON ULKOREUNAAN KUVAA SITEN YHTÄ KVARTIILIA.

mat latentit konstruktiot näyttäytyvät laadullisen aineiston valossa. Sen jälkeen tarkastelemme konstruktioita vertaamalla ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien vastauksia muiden kyselyyn osallistuneiden vastauksiin.

Palkkatyö yksilön velvollisuutena

Mann-Whitneyn U-testin perusteella näyttäisi siltä, että ammattiin opiskelevilla nuorilla on muita vahvemmin palkkatyökeskeisiä asenteita. Kun ammattiin opiskelevien vastauksia tarkastellaan väitteen ”Mikä tahansa työ kelpaa minulle, kunhan siitä maksetaan riittävästi” osalta, esiin piirtyy yli kymmenen prosenttiyksikön ero muihin vastaajiin (täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevat, ks. taulukko 2).

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa 85 prosenttia kaikista nuorista ottaisi mieluummin tilapäistäkin työtä kuin eläisi työttömyyskorvauksella, jos käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri. Tämä osuus on säilynyt vakaana vuodesta 1994 lähtien (Myllyniemi 2014, 67). Vuoden 2019 barometrin mukaan ammattiin opiskelevista 81 prosenttia ottaisi vastaan mieluummin tilapäistäkin työtä, kun taas muista nuorista näin tekisi 78 prosenttia. Ammattiin opiskelevien ajattelua voidaan tässä avata laadullisesta aineistosta tehdyillä havainnoilla. Työpajahaastatteluisa etenkin sähkö- ja automaatiotekniikan opiskelijat korostivat, että tärkeintä on löytää mitä tahansa työtä, jotta saa rahaa ja tulee toimeen. Myös datanomien ja merkonomien haastatteluisa todetaan, että oman paikan ja

vahvuuksien löytämiseksi työelämässä kaikenlaisia töitä pitää kokeilla.

Ammattiin opiskelevat nuoret ovat myös muita useammin täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteistä ”Työttömän pitää ottaa vastaan mitä tahansa työtä” (taulukko 3) ja ”Menestyminen elämässä on itsestä kiinni”. Ammattiin opiskelevista jälkimmäisen väitteen kanssa samaa mieltä on jopa 90,2 prosenttia vastaajista (taulukko 4)⁵. Kyselyn tuloksia on kiinnostavaa verrata esimerkiksi EVA:n vuoden 2010 arvo- ja asennetutkimukseen, jossa kaikista suomalaisista 73 prosenttia ilmoitti olevansa sitä mieltä, että menestyminen on itsestä kiinni (Haavisto 2010, 65). Nuorisobarometrien mukaan nuoret näyttävät ajattelevan vanhempia ikäluokkia ehdottomammin, että elämässä tulee pärjätä omin voimin.

Kun näitä havaintoja lähestytään kulttuurisen palkkatyökeskeisyyden näkökulmasta, voidaan tulkita, että nuoret ovat omaksuneet ammatillisen koulutuksen työelämälähtöiset normit – mukaan lukien ajatuksen itseohjautuvasta, oma-aloitteisesta ja aktiivisesta opiskelijasta (vrt. Souto 2014, 26). Osin aineistoista on nähtävissä myös edellä mainittu yksilökeskeisyyttä korostava puhetapa, joka pyrkii sysäämään palkkatyön saavuttamisen onnistumiset ja riskit yksilön omalle vastuulle (ks. Beck & Beck-Gernsheim 2002, 24–25). Laadullisesta aineistosta nousee lisäksi esiin ammattiin opiskelevien halu vakuuttaa aikuiset haastattelijat omasta ”kunnollisuudestaan”. Heidän puheensa työ voi esimerkiksi olla hauskaa, mutta

TAULUKKO 2. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Mikä tahansa työ kelpaa minulle, kunhan siitä maksetaan riittävästi			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	1 035	60,8
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	667	39,2
	Yhteensä	1 072	100,0
Kyllä	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	91	48,0
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	98	52,0
	Yhteensä	189	100,0

TAULUKKO 3. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIENTEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Työttömän pitää ottaa vastaan mitä tahansa työtä			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai joihinkin eri mieltä	1 259	74,3
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	436	25,7
	Yhteensä	1 695	100,0
Kyllä	Täysin tai joihinkin eri mieltä	120	62,8
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	71	37,1
	Yhteensä	191	100,0

TAULUKKO 4. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIENTEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Menestyminen elämässä on itsestä kiinni			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai joihinkin eri mieltä	255	15,0
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	1 448	85,0
	Yhteensä	1 703	100,0
Kyllä	Täysin tai joihinkin eri mieltä	19	9,8
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	177	90,2
	Yhteensä	196	100,0

työt pitää kuitenkin aina hoitaa. Toisaalta haastatteluissa työn merkitystä suomalaisessa kulttuurissa kuvattiin myös sarkastisin sävyin. Nuorten mukaan työn tekeminen kuuluu suomalaiseen kulttuuriin yhtä vahvasti kuin ”makara, sauna, koskenkorvapullo, Sisu-pastilli ja Reinot” (Sähkö- ja automaatiotekniikan perustutkinto, 2. haastattelu).

Haastattelujen perusteella ammattiin opiskelevat pitävät palkkatyötä myös hyvän elämän rakennuspuuna. Palkkatyö on ikään kuin turvasatama, joka luo tarvittavat mahdollisuudet oman elämän suunnitteluun, kuluttamiseen, harrastamiseen sekä hyvinvoinnista ja sosiaalisista suhteista huolehtimiseen (ks. Maunu 2018, 13; Tolonen 2008, 237). Työttömyydessä ongelmaksi nähtiin vastaavasti arjen rutiinien ja myös työn takaaman elämän mielekkyyden puute. Siinä missä taloudellisen turvan ja rutiinin tavoittelun voi Tolosen (mt., 239) tulokinnan mukaan liittää työväenluokkaiseen pärjäämistä korostavaan elämäntapaan, työn

kautta tapahtuva menestyksen tavoittelu liittyy kunnianhimoisempaan työväenluokkaiseen elämäntyyliin, jossa pelkkä pärjääminen näyttää liian vähään tyytymiseltä. Molemmat työhön suhtautumisen tavat näkyvät artikkelin laadullisessa aineistossa. Yhteistä näkemyksille on nuorten omaksuma ajatus siitä, että palkkatyöhön osallistumalla heistä kehkeytyy itsenäisiä ja riippumattomia aikuisia (Wyn & Dwyer 1999, 14; Chesters & Cuervo 2019, 235), kuten seuraavasta keskustelusta voidaan tulkita:

N2: No joo kyllä, että on onnistunu, tai sillee. Tulee semmonen fiilis.

K1: Niin että pärjää ja..

N2: Joo.

K1: ..on onnellinen. Tääl on sitte että, hyvä olo, liittyyks nää sitte siihen hyvään elämään ja siihen että on sitte, unelmia ja..?

N2: Kyllä mä, tai mä ainakin aattelen että jos mulla on semmonen työ missä mä tykkään ni kaikki järjestyy tai, pystyn saada

semmosen elämän ku mä haluan.

K1: Mitä siihen, onnist-, tai siis toivottuun elämään liittyy?

N2: Että saan semmosen kodin mistä mä tykkään ja, saan elää silleen ku mä haluan.

K1: Niin, saa elää kuin haluaa. Onks se sit sitä myös että saa, ite päättää siitä että mitä tekee elämässään?

N2: No joo.

(Liiketalouden ja tieto- ja viestintätekniikan perustutkintoa opiskelevien haastattelu)

Vuoden 2013 Nuorisobarometrin mukaan työttömyysturvan vastikkeellisuutta kyseenalaistavat asenteet ovat lisääntyneet vuodesta 1994 (Myllyniemi 2014, 73). Tämä pitää paikkansa myös vuoden 2019 aineistossa

muiden paitsi ammattiin opiskelevien osalta. Taulukoista 5 ja 6 on nähtävissä, että vuoden 2019 barometriaineistossa ero ammattiin opiskelevien ja muiden vastaajien välillä on työttömyysturvaa ja sosiaaliturvaa koskevien väitteiden osalta merkittävä. Ammattiin opiskelevista 73,4 prosenttia on täysin tai joihinkin samaa mieltä siitä, että työttömyysturvan vastikkeeksi on tehtävä yhteiskuntaa hyödyttävää työtä. Muista vastaajista näin ajattelee 65,5 prosenttia. Sosiaaliturvaa koskevan väitteen kohdalla ero on tätäkin suurempi. Ammattiin opiskelevista 63,6 prosenttia on täysin tai joihinkin yhtä mieltä siitä, että sosiaaliturvalla eläminen on liian helppoa, kun taas muista näin ajattelevien osuus on 51,7 prosenttia.

TAULUKKO 5. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Työttömyysturvan vastikkeeksi nuorten olisi tehtävä jotakin yhteiskuntaa hyödyttävää työtä			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai joihinkin eri mieltä	575	34,5
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	1 092	65,5
	Yhteensä	1 667	100,0
Kyllä	Täysin tai joihinkin eri mieltä	51	26,6
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	141	73,4
	Yhteensä	192	100,0

TAULUKKO 6. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Suomessa sosiaaliturvalla eläminen on aivan liian helppoa			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai joihinkin eri mieltä	801	48,3
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	857	51,7
	Yhteensä	1 658	100,0
Kyllä	Täysin tai joihinkin eri mieltä	68	36,4
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	119	63,6
	Yhteensä	187	100,0

Tämänkaltaisten asenteiden vuoksi voidaan ajatella, että ammattiin opiskelevat ovat omaksuneet institutionaalisen palkkatyökeskeisyyden ylläpitämän näkemyksen aktiivisuudesta ja työstä yksilön velvollisuutena (vrt. Kokkonen ym. 2016, 45; Burrows 2013, 393). Tulkinta saa vahvistusta laadullisesta aineistosta. Haastattelussa palkkatyö ja verojen maksaminen näytettyvät nuorten puheessa välttämättömänä osana hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista. Vastaavasti useassa haastattelussa työttömien moititaan elävän toisten ansaitsemilla verorahoilla. Aineistossa näkyy nuorten usko siihen, että yksilöllä on moraalinen velvollisuus ottaa vastuu itsestään, olla yritteliäs ja toimia aktiivisesti yhteiskunnassa (ks. Kelly 2001, 30–31). Lisäksi niissä ryhmähaastattelussa, joissa työn tekemistä pidetään vahvimmin velvollisuutena, työttömiin suhtaudutaan kriittisimmin. Esimerkiksi sähkö- ja automaatiotekniikan opiskelijoiden haastattelussa väitetään, että suomalaisessa yhteiskunnassa on liian helppoa olla työttömänä ja että työttömyyskorvaus on ”vaivatonta rahaa”. Tässä yhteydessä on kiinnostavaa havaita, että vuoden 2013 Nuorisobarometrin mukaan köyhyyden näkeminen yksilön omana syynä on yhteydessä nimenomaan matalaan koulutustasoon (Myllyniemi 2014, 77).

Laadullisessa aineistossa palkkatyökeskeistä ajattelutapaa osin myös kyseenalaistetaan. Ryhmähaastattelussa sellaiset mielipiteet kuin ”saadut palvelut pitää maksaa [yhteiskunnalle] takaisin” herättivät vastareaktion, joka ilmeni esimerkiksi nauruna ja poleemisena vastakysymyksenä: ”Oikeestikko vai?” Haastattelussa vitsailtiin myös, että työttömyyden osuessa omalle kohdalle ”kaikki otetaan, mitä saadaan”. Huumorin ja sarkasmin lisäksi haastattelussa nousi pieneltä osin esiin myös työttömien ymmärtämistä. Haastattelussa muun muassa mainittiin, että kukaan meistä ei voi tietää toisen ihmisen työttömyyden syitä. Tosin myös ymmärtävissä näkemyksissä korostettiin, että kaikkien niiden, jotka työhön kykenevät, täytyy sitä myös tehdä.

Nuorten huoli työelämästä

Vastaajien työelämään liittämät huolestuneisuus ja epävarmuus nousivat esiin pääkomponenttianalyysin toisessa summamuuttujassa. Koska aineistomme valossa vaikuttaa siltä, että ammattiin opiskelevat ajattelevat muita nuoria palkkatyökeskeisemmin, on mielenkiintoista tarkastella, luottavatko he myös enemmän ammatillisen koulutuksen lupaukseen nopeasta ja sujuvasta työelämäsiirtymästä (Middeldorp, Edzes & Dijk 2019, 94; Müller 2005, 468–470). Laadullisesta aineistosta tämänkaltaisen optimismi on havaittavissa. Työpajahaastattelussa nuorten epäonnistuneeseen työelämäsiirtymään liittämät mielikuvat ovat heidän näkökulmastaan äärimmäisiä esimerkkejä, joita ei tarvitse ottaa kovin vakavasti ja joihin he eivät kunnolla samastu. Valtaosassa haastatteluista nuoret olivat luottavaisia sen suhteen, että töitä löytyy niin omalta kuin muiltakin aloilta. Seuraavasta sitaatista voidaan nähdä, että nuoret luottivat myös työnhakutaitoihinsa:

K: ...tarvisko siinä jotenkin sen työn haakuun jotakin tukea tai mikä ihan jos niinku...

N: No jos ei niitä töitä oo, niin se on ihan sama mitä tukee siinä saa tai niinku keltä. Kyllähän niitä sitte saa niitä töitä. Kyl mä ainakin osaan hakee töitä...

N: Kyl mä siihen. En mä oikeen osaa ajatella.

N: ...ei sen vaikeeta pitäis olla.

N: Ei se ookaan.

(Sähkö- ja automaatiotekniikan perustutkinto, 2. haastattelu)

Barometriaineistosta käy ilmi, että 38,7 prosenttia (N = 74) ammattiin opiskelevista ja 35,6 prosenttia (N = 606) muista vastaajista on huolissaan siitä, löytävätkö he töitä tulevaisuudessa. Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa työttömäksi joutumisesta oli huolissaan puolet nuorista, ja pitkittäisseurannassa näyttää siltä, että vuonna 2019 nuorten huolestuneisuus on

TAULUKKO 7. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

On todennäköistä, että tulen välillä olemaan työtön			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	994	59,2
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	685	40,8
	Yhteensä	1 679	100,0
Kyllä	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	95	51,0
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	92	49,0
	Yhteensä	187	100,0

palannut samalle tasolle kuin vuonna 2009 (Myllyniemi 2014, 79–80). Barometriin vastanneet nuoret vaikuttavat suhtautuvan aiempaa optimistisemmin työn löytymiseen, vaikkakin ammattiin opiskelevat pitävät muita todennäköisempänä työttömäksi joutumista (ks. taulukko 7). Työpajahaastatteluihin nuoret uskoivat, että mahdollinen työttömyys olisi vain lyhytaikainen elämänvaihe ja jopa luonnollinen osa siirtymää. Laadullisen aineiston valossa taulukon 7 tuloksia voidaan tulkita ainakin osittain nuorten kyvyllä tunnistaa nykyisen työelämän realiteetit (ks. seuraava luku). Saattaa myös olla, että haastatteluihin omaa huolta ei haluttu tuoda esille koko ryhmän edessä. Kaikista barometriin vastanneista kuitenkin lähes 90 prosenttia on jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteestä ”On todennäköistä, että saan vakinaista työtä”. Ammattiin opiskelevista tätä mieltä on 86,1 prosenttia.

Vastaavanlaisia havaintoja siitä, että palkkatyökeskeinen ajattelutapa voi lisätä nuorten työelämäsiirtymään kohdistamia optimistisia odotuksia, on tehty myös muissa tutkimuksissa (ks. esim. Franceschelli & Keating 2018, 9–14). Vaikka nuoret vaikuttaisivat olevan aiempiin barometreihin verrattuna optimistisempia, joka kolmas ammattiin opiskeleva on kuitenkin huolissaan työllistymisestään. Edelleen on kiinnostavaa havaita, että barometrisa useampi kuin joka kolmas sekä ammattiin opiskelevista että muista vastaajista on huolissaan omasta jaksamisestaan tulevaisuudessa. Tämä osuus on pysynyt samana vuoden 2013

Nuorisobarometriin verrattuna (Myllyniemi 2014, 81). Vuoden 2019 Nuorisobarometrin aineistossa joka kolmas ammattiin opiskeleva on yhtä mieltä ”Työelämään siirtymä pelottaa minua” -väittämän kanssa. Vastaavanlainen puhe nousi esiin myös työpajoissa, joissa kannettiin huolta muun muassa työpaikan ja sopivan työyhteisön löytymisestä, vastuun lisääntymisestä, työn suuresta määrästä sekä vapaa-ajan väheneemisestä.

Työpaja-aineiston perusteella nuorten huolta tulevaisuudesta voidaan selittää itsenäistymisestä tunnetuilla paineilla. Haastateltavien mukaan yksilö saattaa ottaa itselleen paineita etenkin silloin, jos omat työelämäodotukset eivät kohtaakaan todellisuutta. Valtaosin nuoret eivät tuoneet esiin paineita omina kokemuksinaan vaan puhuivat niistä ennen kaikkea toisten ihmisten ja yhteiskunnan asettamien odotusten näkökulmasta⁷.

M1: Niin se murskais itsetunnon ja sitte varmaan, se masentuis ja sitte sillä ei ois, jaksamista ees hakee lisää töitä. Ja sitte se, ei olis mitään, se vaan murtuis koko maailma siihen että, eka opiskellu kolme vuotta tai päälle, ja sitten menee töihin ja sitte se, murtuu niskaan kaikki se työ. Ja sitte menettää oman arvostuksen ja on sillee että mä olen epäonnistunut, ihminen.

N1: Jos vaikka yläasteen jälkeen sairastuu tai jotain, sitte ei lähe heti jatko-opiskelee, ni ehkä se voi sit mennä tommoseen.

K1: Niin totta.

N1: Ei uskalla lähteekään sit enää, jää kotiin.
(Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, 1. haastattelu)

Työelämän muutokset ja palkkatyökeskeisen ajattelutavan vastapuhe

Nykynuoret kohtaavat jatkuvassa muutoksen tilassa olevat työmarkkinat (esim. Furlong & Cartmel 2007, 50–52). Tästä huolimatta Nuorisobarometrin mukaan ammattiin opiskelevat uskovat muita todennäköisemmin löytävänsä itselleen pysyvän työpaikan (taulukko 8) ja kaiken kaikkiaan nuoret vaikuttaisivat olevan tässä paljon optimistisempia kuin vuoden 2013 Nuorisobarometrissa (Myllyniemi 2014, 72). Toisaalta ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista melkein joka kolmas pitää todennäköisenä ammatin vaihtamista. Muista vastaajista näin ajattelee joka neljäs. Näiden tulosten valossa voidaan ajatella ammattiin opiskelevien olevan tietoisia siitä, että ammatillisessa koulutuksessa opittu substanssiosaaminen valmistaa vain tiettyyn ammattiin, mikä lisää alanvaihdon todennäköisyyttä epävarmoilla työmarkkinoilla (Buchs & Helbling 2016, 12–13).

Nämä havainnot tukevat aiempaa havaintoamme ammattiin opiskelevien optimismista ja toisaalta myös nuorten kyvystä tunnistaa työelämän realiteetit ja haasteet (vrt. Aaltonen & Berg 2018, 15–16). Työpajahaastatteluissa nuoret kokivat, että valmistumisen jälkeinen mahdollinen työttömyys ei ole vakava asia,

koska aikaa oman paikan löytämiseen työelämässä riittää ja opintojen jälkeen on järkevää myös lomailla. Osassa laadullisen aineiston haastatteluista todettiin, että valmistumisen jälkeen saattaa joutua kokeilemaan useampaa-kin työpaikkaa eikä vakinaista työtä välttämättä riitä kaikille. Nuorten realismista kertoivat niin ikään kommentit, joiden mukaan kaikkea elämässä ei pysty suunnittelemaan tarkasti etukäteen ja joskus työelämäsiirtyimiin vaikuttavat sattumat.

Kulttuurisen palkkatyökeskeisyyden näkökulmasta on kiinnostava kuriositeetti, että hotelli- ja ravintola-alan työpajassa oli mukana opiskelijoita, jotka suhtautuivat ryhmähaastatteluihin vastahankaisesti. Opiskelijat lopulta suostuivat osallistumaan haastatteluun, kun heille oli pyynnöstä luvattu, että haastattelua ei tallenneta. Kun opiskelijoille haastattelun käynnistyttyä selvisi keskustelun aihe (käsitykset ja odotukset tulevista työelämäsiirtymistä), heistä tuli innostuneita keskustelijoita. Juuri nämä nuoret painottivat muista haastatteluista poiketen, että nuorten pitäisi saada siirtyä työelämään joustavasti omaan tahtiinsa ja että työelämän nuorille asettamia paineita ja velvollisuuksia pitäisi keventää.

K: Pitäisikö nuorilla olla muita mahdollisuuksia [kuin palkkatyö] esimerkiksi hakea paikkaansa?

N: Siinä menee vähän paras ikä hukkaan pelkästään työn teossa. No se on vähän niinkun kuluttaa kaiken jaksamisensa siinä, ei oo aikaa mihkään muuhun.

TAULUKKO 8. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Vaihdan työurallani työpaikkaa useita kertoja			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai joihinkin eri mieltä	850	52,0
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	786	48,0
	Yhteensä	1 636	100,0
Kyllä	Täysin tai joihinkin eri mieltä	115	61,5
	Täysin tai joihinkin samaa mieltä	72	38,5
	Yhteensä	187	100,0

(Hotelli-, ravintola- ja cateringala, 3. haastattelu, kirjalliset muistiinpanot SÄ)

Tästä huolimatta valtaosalla nuorista oli lopulta tavoitteena saavuttaa tasainen ja turvallinen elämä, joka heidän puheessaan oli mahdollista vain palkkatyön avulla (vrt. Tolonen 2008, 237; Maunu 2018, 13). Nuoret arvostavat työtä hyvän elämän mahdollistajana, mutta se, mitä he työltä sisällöllisesti odottavat, näyttää olevan muutoksessa. Kortteisen kuvaus suomalaisesta työelämästä uhrautumisen kulttuurina ei näytä enää vastaavan nuorten kokemuksista ja odotuksista (ks. Kortteinen 1992, 76–77, 302–303). Laadullisen aineiston perusteella nuoret arvostavat viihtyisää työpaikkaa, jossa voi hyödyntää osaamistaan, johon voi mennä hyvällä mielellä ja jossa vallitsee nuorta tukeva työyhteisö. Epäonnistunutta siirtymää työelämään nuoret kuvaavat käänteisesti ”huonoon työpaikkaan joutumiseksi”, mikä koetaan uhaksi yksilön hyvinvoinnille. Työ ei merkitse näille nuorille itsensä uhraamista, vaan myöhäismodernille yksilökeskeiselle kulttuurille ominaisella tavalla työltä myös odotetaan paljon sisällöllisesti.

Melkein puolet ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista on barometrin vastauksissa täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä ”Minun ei tarvitse tehdä töitä ollakseni onnellinen” (ks. taulukko 9). On kiinnostavaa, että näin suuri osa vastaajista ei pidä työssä käymistä onnellisuuden välttämättömänä ehtona. Sama ilmiö on nähtävissä myös laadullisessa aineistossa toteamuksissa, joiden mukaan yksi-

löllä pitäisi olla yhteiskunnassa muitakin mahdollisuuksia toimia kuin pelkkä työ. Toisaalta nuorilla on selvästi hankaluuksia esittää käytännön esimerkkejä siitä, millaista ei-palkkatyökeskeinen merkityksellinen elämä voisi olla. Ammattiin opiskelevien ryhmähaastatteluissa mainitaan lyhyesti harrastukset ja vapaaehtois-toiminta, mutta muutoin nuoret eivät halua tai kykene kyseenalaistamaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää ja sen palkkatyökeskeisyyttä korostavaa ajattelua, vaikka näkevät siinä myös ongelmia.

Kun laadullisessa aineistossa esiintyviä työn merkityksiä tarkastellaan suhteessa 2019 barometriaineistoon, esiin nousee muitakin merkityksiä. Vaikka suurin osa vastaajista hahmottaa työksi lähinnä perinteiset työn muodot, palkkatyön ohella esimerkiksi yksityisrittäjyyden ja työnantajayrittäjyyden, noin kolmasosa vastaajista nosti tässä yhteydessä esiin myös kotityöt ja vapaaehtoistyön. Tosin ammattiin opiskelevat pitivät näitä vähemmän työnä kuin muut vastaajat. Suurin ero ammattiin opiskelevien ja muiden vastaajien työlle antamien merkitysten välillä näkyy apurahansaajana ja freelancerina toimimisessa, joita ammattiin opiskelevat pitivät selvästi vähemmän työnä kuin muut.

Kaiken kaikkiaan ammattiin opiskelevat tuntuvat analysoitujen aineistojen perusteella suhtautuvan työelämäsiirtymiinsä realistisesti. Koska omasta hyvinvoinnista huolehtiminen esimerkiksi vapaa-ajan harrastusten muodossa edellyttää yhteiskunnassa rahaa, palkkatyön

TAULUKKO 9. VERTAILU AMMATTIIN OPISKELEVIEN JA MUIDEN VASTAAJIEN VÄLILLÄ.

Minun ei tarvitse tehdä töitä ollakseni onnellinen			
Opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa		N	%
Ei	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	1 015	60,0
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	675	40,0
	Yhteensä	1 690	100,0
Kyllä	Täysin tai jokseenkin eri mieltä	99	52,3
	Täysin tai jokseenkin samaa mieltä	90	47,7
	Yhteensä	189	100,0

ulkopuolelle ei uskalleta jäädä. Nuorten näkemyksissä ilman palkkaa ei ole mahdollista elää ”täyttä elämää”.

Toisaalta nuoret suhtautuvat perinteiseen työelämään osin sarkastisesti kutsumalla sitä ”oravanpyöräksi”, joka alkaa valmistumisen jälkeen ja päättyy vasta eläkkeellä, jos silloinka. Nuoret näyttävät niin ikään olevan tietoisia työmarkkinoiden murroksesta ja työelämän muuttuvista vaatimuksista ja uskon, että he pärjäävät muutosten keskellä. Laadullisessa aineistossa nuoret suhtautuivat muun muassa työn automatisoitumiseen ja uudenlaisten työnkuvien syntymiseen kutakuinkin väistämättömänä kehityksenä. Vain muutamissa haastatteluissa tuotiin esiin, että työn muuttuessa ja työpaikkojen kadotessa elämään tarvitaan toisenlaista mielekkyyttä, esimerkiksi vapaaehtoistyötä ja harrastuksia.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet Nuorisobarometrin kyselyaineiston ja sitä täydentävän laadullisen aineiston pohjalta, millaisia työelämää koskevia asenteita ammattiin opiskelevilla nuorilla on. Olemme kiinnittäneet huomiota erityisesti siihen, millainen suhde ammattiin opiskelevilla on palkkatyökeskeiseen ajatteluun. Analyysimme perusteella vaikuttaa siltä, että ammattiin opiskelevilla on muita nuoria enemmän palkkatyökeskeisyydestä kertovia asenteita, mutta samaan aikaan he myös kokevat muiden vastaajien tavoin huolta työllistymisestä ja muuttuvasta työelämästä. Palkkatyökeskeinen ajattelu nousi esiin erityisesti nuorten puheessa työn velvoittavuudesta sekä työn vahvassa arvostamisesta ja työttömiä kohtaan osoitetussa kritiikissä.

Institutionaalisen ulottuvuuden näkökulmasta voidaan tulkita, että ammattiin opiskelevat ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta omaksuneet palkkatyökeskeisen tavan jäsentää työn merkityksiä. Tämä näkyy tavassa, jolla nuoret toistavat yksilön vapautta ja vastuuta painottavia ajatuksia työstä ja työttömyydestä

(vrt. Burrows 2013, 391, 393; Pimlott-Wilson 2017, 292; Franceschelli & Keating 2018, 14). Tämä on havaittavissa myös artikkelin laadullisessa aineistossa. Niissä työpajahaastatteluissa, joissa palkkatyökeskeinen ajattelu on vahvinta, myös vaatimukset työttömiä kohtaan ovat tiukkoja. Edelleen, vuoden 2019 Nuorisobarometrissa ammattiin opiskelevat ovat muita vastaajia enemmän sitä mieltä, että sosiaaliturvalla eläminen on liian helppoa ja että menestyminen elämässä on itsestä kiinni. Laadullisen aineiston perusteella nuoret ajattelevat työttömyyden olevan luonnollinen osa työelämään siirtymistä, eivätkä he koe tarvetta kiirehtiä työllistymistä valmistumisen jälkeen. Enemmän he kantavat huolta siitä, millaisia tuleva työ ja työyhteisö ovat.

Kulttuurisen palkkatyökeskeisyyden näkökulmasta mielenkiintoisena havaintona aineistosta nousevat esiin palkkatyölle annetut merkitykset. Nuoret arvostavat työtä ja pitävät sitä jopa velvollisuutena, mutta työ ei merkitse heille enää itsensä uhraamista, toisin kuin perinteinen suomalainen työkulttuuri on aiemmin normittanut (Kortteinen 1992, 76–77, 302–303). Sen sijaan kuten Maunu (2018, 13), Tolonen (2008, 237) ja Käyhkö (2008, 262) ovat todenneet, ammattiin opiskelevat suhtautuvat palkkatyöhön välineellisesti keinona taata turvallinen ja tasainen elämä. Aineistomme antaa kuitenkin mahdollisuuden myös toisenlaisiin tulkintoihin. Nuorten ajattelussa mielekäs työ on osa hyvän elämän rakentamista. Nuoret pitävät tärkeänä sisällöllisesti mielekästä työtä, jossa voi toteuttaa itseään, vaikuttaa omaan työhönsä ja hyödyntää osaamistaan, ja osa tähtää kunnianhimoisesti myös jatko-opintoihin (vrt. Tolonen 2008, 239). Osa ammattiin opiskelevista kaipaa työhön niin ikään joustoa ja jopa velvoitteiden keventämistä. Palkkatyön ohella myös vapaa-aika, sosiaalisten suhteiden merkitys ja oma hyvinvointi nousevat aineistossa esiin olennaisina arvoina.

Vuoden 2019 Nuorisobarometrissa jopa yli kolmasosa ammattiin opiskelevista oli huolissaan työpaikan löytymisestä kuten myös jaksaa-

misestaan tulevaisuudessa. Sama huoli nousee esiin myös laadullisesta aineistosta, vaikkakaan ei niin selvästi kuin barometriaineistossa. Osalle opiskelijoista palkkatyökeskeisyyden vaatimukset aiheuttavat joka tapauksessa hankalia haasteita. Muun muassa Anne-Mari Souto (2014, 26, 29, 31) on arvostellut tapaa, jolla ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyys asettaa nuorille aikuismaisen omaaloitteisuuden, itseohjautuvuuden ja vastuunkannon vaateita. Nuoret saattavat antaa liian suuren painoarvon onnistuneelle työelämäsiirtymälle olettaessaan, että se takaa heille mahdollisuuden itsenäistyä ja saavuttaa tavoiteltu turvallinen elämä (ks. Herranen & Harinen 2008, 7–9, 12). Myöhäismodernille yhteiskunnalle ominaiseen yksilökeskeisyyteen nojautuen nuoret ovat kasvaneet luottamaan omiin mahdollisuuksiinsa. Toisaalta ilmiön kääntöpuolena on, että yksilökeskeisessä ajattelutavassa myös ongelmat tuupataan yksilöiden omille harteille. Tällöin omaan työllistymiseen liitetyt optimistiset odotukset voivat muodostua kompastuskiveksi, jos odotukset eivät täytykään – puhumattakaan niistä nuorista, jotka kokevat työelämän vaatimukset jo lähtökohtaisesti lanvistaviksi. (Furlong & Cartmel 1997, 114, ks. myös Pimlott-Wilson 2017, 292.)

Pahimmassa tapauksessa työelämäsiirtymän epäonnistuminen näyttäytyy palkkatyökeskeisen ajattelutavan omaksuneelle ammattiin opiskelevalle ammatillisena epäonnistumisena. Sama ilmiö näkyy myös tutkimustuloksissa, joiden mukaan nuoret ovat yhä stressaantuneempia tulevaisuudestaan ja jaksamisestaan, mikä voi johtaa jopa työkyvyttömyyteen (esim. Rikala 2018, 166). Työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen on lisäksi useissa tutkimuksissa osoitettu olevan yhteydessä nuorten mielen-terveyden ongelmiin ja kuulumattomuuden kokemuksiin (Vancea & Utzet 2018, 79–80; Gretschel & Myllyniemi 2017, 11–18). Palkkatyökeskeinen ajattelu on eriarvoistavaa etenkin niiden nuorten tapauksessa, jotka eivät kykene palkkatyöhön (Pimlott-Wilson 2017, 293). Työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäävillä

nuorilla on hyvin erilaiset mahdollisuudet ja resurssit kiinnittyä yhteiskuntaan kuin niillä nuorilla, jotka täyttävät työmarkkinakansalaisen ideaalin (Kokkonen ym. 2016, 47).

Ammatillisen koulutuksen ylläpitämä palkkatyökeskeinen ajattelutapa kohtaakin monia haasteita. Tutkimuksissa on osoitettu, että lyhyt koulutus kaventaa etenemisen mahdollisuuksia työelämässä, mikä voi vahvistaa luokkaeroja (Korber & Oesch 2019, 9). Lisäksi nopeasti muuttuvilla työmarkkinoilla kapea ammattikuva saattaa hankaloittaa työllistymistä (esim. Buchs & Helbling 2016, 11–13). Tutkimukset antavat niin ikään viitteitä siitä, että ammatillinen koulutus ei suojaa työttömyydeltä ja syrjäytymiseltä, jos valmistumisen jälkeinen siirtymä työelämään ei ole sujuva (Helbling & Sacchi 2014, 14). Esimerkiksi Lechner ja kumppanit (2016, 99) suosittelevat, että opiskelijoille kerrotaan opintojen aikana avoimesti ja realistisesti työmarkkinoiden epävarmuudesta. Sanna Toiviainen (2018, 46) esittää lisäksi, että koulutus- ja työvoimapolitiittisten järjestelmien pitäisi tunnistaa myös normatiivisen ja lineaarisen koulutuspolun ulkopuolista oppimista. Voidaankin väittää, että työelämälähtöisyyttä painottaessaan ammatillinen koulutus ei kiinnitä tarpeeksi huomiota yhteiskuntaan kiinnittymiseen muilla tavoin (esim. Nylund, Rosvall & Ledman 2017, 804). Ammattiin opiskelevien työelämäsiirtymiä koskevassa keskustelussa olisi tarpeen tunnistaa niin muuttuvien työmarkkinoiden kuin epälineaaristen siirtymienkin vaikutukset nuorten yhteiskuntaan kiinnittymiseen (Chesters & Cuervo 2019, 237; Aaltonen & Berg 2018, 15–16).

Gorz (1999, 64) väittää palkkatyökeskeisen ajattelun keskeiseksi ongelmaksi, että se ei tunnista muuttuneita työmarkkinoita vaan kytkee yksilön sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset oikeudet edelleen kokopäivätyön tekemiseen. Omien havaintojemme perusteella nuorille suunnatuissa työmarkkinapoliittisissa toimita olisi tärkeää huomioida palkkatyökeskeisen ajattelutavan nuorille luomat paineet ja sen vaikutukset heidän yhteiskunnallisiin asentei-

siinsa. Työn muuttuessa osa-aikaisemmaksi ja epävarmemmaksi yksilön itsearvostuksen saavuttaminen, toimeen tuleminen ja kansalaisuus eivät voi enää perustua palkkatyön varaan yhtä vahvasti kuin suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa on ollut tapana.

VIITTEET

1. Artikkelin on työstetty osana monitieteistä ALL-YOUTH - Kaikki nuoret haluavat määrätä elämästään -tutkimushanketta. Tutkimusta on rahoittanut Strategisen tutkimuksen neuvosto (STN), rahoituspäätösnumerot 312689 ja 312692.
2. Opiskelijat osallistuivat työpajoihin osana opintojaan. Työpajojen alussa nuorille annettiin tietoa heidän tutkimukseen liittyvistä oikeuksistaan, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tutkimuksen kulusta sekä henkilötietojen keräämisestä. Kolme opiskelijaa kieltäytyi osallistumasta, ja yksi keskeytti työpajan. Vastuuolettajien kanssa sovittiin, ettei opiskelijalle tule sanktioita, jos hän kieltäytyy osallistumasta tai jättää työpajan kesken (Laukkanen ym. 2018, 90–91).
3. Laadullinen aineisto ei anna mahdollisuutta vertailla eri tutkintoaloja edustavien opiskelijoiden työhön liittyviä käsityksiä, koska aineisto on määrällisesti pieni ja koska alat olivat työpajoissa epätasaisesti edustettuna.
4. Latentti konstruktio, eli useasta väittämästä tai kysymyksestä muodostettu laajempi käsitteellinen kokonaisuus, joka rakentuu siihen sisältyvistä väittämistä.
5. Pitkittäisseurannassa mielipiteet elämässä menestymisestä ovat vaihdelleet jonkin verran. Vuoden 2013 Nuorisobarometrin seurantatietojen mukaan vuoden 2008 talouskriisin kontekstissa yksimielisyys väitteestä väheni, mutta sen jälkeen yksimielisyys on jälleen kasvanut. Vuonna 2013 kaikista vastaajista 83 prosenttia oli samaa mieltä väitteen kanssa.

6. Äänitallenteista ei aina ollut mahdollista erottaa puhujia toisistaan. Sitaateissa, joissa viitataan tällaisiin puheenvuoroihin, puhujia ei eritellä numeroilla (esim. N1, N2).
7. Työpajan tehtävänanto saattoi osaltaan johdatella puhumaan ”toisen” näkökulmasta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2018) Nuorten aikuisten siirtymät palkkatyöhön ja yrittäjyyteen. *Nuorisotutkimus* 36 (2), 31–18.
- Beck, Ulrich (2000) *The Brave New World of Work*. Käänt. Patrick Camiller. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London; Thousand Oaks, California: SAGE publications.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.
- Brunila, Kristiina (2014) The Rise of Survival Discourse in an Era of Therapisation and Neoliberalism. *Education Inquiry* 5 (1), 7–23.
- Buchholz, Sandra & Blossfeld, Hans-Peter (2012) Changes in the economy, the labor market, and expectations for the future: What might Europe and the United States look like in twenty-five years? *New Directions for Youth Development* 135, 17–25.
- Buchs, Helen & Helbling, Laura Alexandra (2016) Job opportunities and school-to-work transitions in occupational labour markets. Are occupational change and unskilled employment after vocational education interrelated? *Empirical Research in Vocational Education Training* 8 (1), 1–18.
- Burrows, Scott (2013) Precarious work, neoliberalism and young people's experiences of employment in the Illawarra region. *The Economic and Labour Relations Review* 24 (3), 380–396.

- Chesters, Jenny & Cuervo, Hernan (2019) Adjusting to new employment landscapes: Consequences of precarious employment for young Australians. *The Economic and Labour Relations Review* 30 (2), 222–240.
- Cuervo, Hernan & Wyn, Johanna (2016) An unspoken crisis: the ‘scarring effects’ of the complex nexus between education and work on two generations of young Australians. *International Journal of Lifelong Education* 35 (2), 122–135.
- France, Alan (2016) *Understanding Youth in the Global Economic Crisis*. Bristol: Policy Press.
- France, Alan (2017) Austerity and the ‘Workfare State’: The Remaking and Reconfiguration of Citizenship for the Young Unemployed in the Great Recession. Teoksessa Peter Kelly & Joanne Pike (toim.) *Neo-liberalism and Austerity. The Moral Economics of Young People’s Health and Well-being*. London: Palgrave Macmillan. 259–276.
- Franceschelli, Michela & Keating, Avril (2018) Imagining the Future in the Neoliberal Era: Young People’s Optimism and Their Faith in Hard Work. *Young* 26 (4), 1–17.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Young people and social change. Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) *Young People and Social Change: New Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Green, Andrew (2019) What is happening to middle skills workers? *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 230. Paris: OECD Publishing.
- Gretschel, Anu & Myllyniemi, Sami (2017) *Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista*. Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu. <https://urly.fi/RLT>. (Viitattu 20.6.2019.)
- Gorz, André (1999) *Reclaiming Work. Beyond the Wage-Based Society*. Käänt. Chris Turner. Cambridge: Polity Press.
- Haavisto, Ilkka (2010) *Työelämän kulttuurivälankumous*. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2010. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/06/tyoelaman_kulttuurivallankumous.pdf. (Viitattu 12.12.2019.)
- Hakala, Katariina & Brunila, Kristiina & Teittinen, Antti & Lahelma, Elina (2013) Työntekijäkansalaisuus tekeillä ja käsillä. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus. 257–265.
- Harari, Yuval Noah (2018) *21 Lessons for the 21st Century*. London: Vintage.
- Helbling, Laura A. & Sacchi, Stefan (2014) Scarring effects of early unemployment among young workers with vocational credentials in Switzerland. *Empirical Research in Vocational Education and Training* 6 (1), 1–22.
- Herranen, Jatta (2014) ”Kaikki on iha jeees”. *Ammatillinen koulutus nuoren silmin. Nuorisotutkimus* 32 (4), 3–18.
- Herranen, Jatta & Harinen, Päivi (2008) Kohti hyvää aikuisuutta. ”Omilleen asettumisen” kulttuurinen kuva. *Aikuiskasvatus* 28 (1), 4–14.
- Kelly, Peter (2001) Youth at Risk: processes of individualisation and responsabilisation in the risk society. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 22 (1), 23–33.
- Kelly, Peter (2017) Growing up after the GFC: responsabilisation and mortgaged futures. *Discourse: Studies in the cultural politics of education* 38 (1), 57–69.
- Korber, Mailys & Oesch, Daniel (2019) Vocational versus general education: Employment and earnings over the life course in Switzerland. *Advances in Life Course Research* 40, 1–13.
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. 2. painos. Hämeenlinna: Hanki ja Jää.
- Kokkonen, Tuomo & Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) Miksi lahjani ei kelpaa? Näkökulmia työelämän ulkopuolella olevien nuorten miesten käsityksiin työelämään osallistumisesta. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 35–49.

- Käyhkö, Mari (2006) *Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöstä pubdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press Oy.
- Käyhkö, Mari (2008) Kädenjälki näkyviin – koulupenkkiä väistelevät nuoret työläisnaiset. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino. 255–273.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>. (Viitattu 20.6.2019.)
- Lappalainen, Sirpa & Nylund, Mattias & Rosvall, Per-Åke (2019) Imagining societies through discourses on educational equality: A cross-cultural analysis of Finnish and Swedish upper secondary curricula from 1970 to the 2010s. *European Educational Research Journal* 18 (3), 335–354.
- Laukkanen, Tiia & Pekkarinen, Elina & Vilmilä, Fanny (2018) Nuorisotutkimuksen etiikka. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Päivi Honkatukia (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*. Tampere: Vastapaino 75–97.
- Lechner, Clemens M. & Tomasik, Martin J. & Silbereisen, Rainer K. (2016) Preparing for uncertain careers: How youth deal with growing occupational uncertainties before the education-to-work transition. *Journal of Vocational Behavior Volumes* 95–96, 90–101.
- Lechner, Clemens M. & Sortheix, Florencia M. & Göllner, Richard & Salmela-Aro, Katariina (2017) The development of work values during the transition to adulthood: A two-country study. *Journal of Vocational Behavior* Volume 99, 52–65.
- Maczulskij, Terhi & Kauhanen, Merja (2016) Työmarkkinoiden polarisaatio ja työvoiman liikkuvuus – mihin rutiininomaista työtä tekevät työntekijät päätyvät? *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 112 (3), 284–296.
- Masdonati, Jonas & Fournier, Geneviève & Pinault, Mathieu & Lahrizi, Imane Z. (2016) The evolution of work values during the school-to-work transition: the case of young adults in the “missing middle”. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 16 (2), 189–212.
- Maunu, Antti (2018) Arjen rytmit ja yhteisöt – ammattiin opiskelevien hyvä elämä ja haalistuva individualismi. *Nuorisotutkimus* 36 (1), 3–21.
- Middeldorp, Marten M. & Edzes, Arjen J. E. & van Dijk, Jouke (2019) Smoothness of the School-to-Work Transition: General versus Vocational Upper-Secondary Education. *European Sociological Review* 35 (1), 81–97.
- Morgan, David L. (1996) Focus groups. *Annual Review of Sociology* 22, 129–152.
- Morgan, David L. (1997) *Focus Groups as Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Müller, Walter (2005) Education and Youth Integration into European Labour Markets. *International Journal of Comparative Sociology* 46 (5-6), 461–485.
- Myllyniemi, Sami (2014). Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 71. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosaian neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura. 5–99. https://tietoaanuorista.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf (Viitattu 12.12.2019.)
- Mäkinen, Sanna (2016) Nuorten toimijuuden tilat ja rajat koulutuksen katveista kerrottuna. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 3–18.
- Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki (2010) Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Jani Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.
- Nylund, Mattias & Rosvall, Per-Åke & Ledman, Kristina (2017) The vocational-academic divide in neoliberal upper secondary curricula: the Swedish case. *Journal of Education Policy* 32 (6), 788–808.
- Nätti, Jouko & Pyöriä, Pasi (2017) Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) *Työelämän*

- myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus. 26–41.
- Pimlott-Wilson, Helena (2017) Individualising the future: the emotional geographies of neoliberal governance in young people's aspirations. *Area* 49 (3), 288–295.
- Pyöriä, Pasi & Nätti, Jouko & Ojala, Satu & Saari, Tiina & Koivunen, Tuija & Järvinen, Katri-Maria & Anttila, Timo & Oinas, Tomi & Tammelin, Mia & Mustosmäki, Armi & Viitasalo, Niina & Ikonen, Hanna-Mari & Virtanen, Pekka & Saloniemi, Antti & Bergholm, Tapio (2017) Jälkisanat: työmarkkinoiden riskiryhmät. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 197–202.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2016) Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään? *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (1), 31–42.
- Pyöriä, Pasi & Saari, Tiina & Ojala, Satu & Siponen, Katri (2013) Onko Y-sukupolvi toista maata? Nuorten työorientaatio 1980-, 1990- ja 2000-luvuilla. *Hallinnon tutkimus* 32 (3), 197–212.
- Rikala, Sanna (2018) Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänsäkuissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2), 159–170.
- Rintala, Heta & Nokelainen, Petri (2018) Työn murros haastaa ammatillisen koulutuksen. *Talous & Yhteiskunta* 2/2018, 56–60.
- Silvasti, Tiina & Lempiäinen, Kirsti & Kanakainen, Tomi (2014) Eriarvoisuuden uudet paikat. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tiina Silvasti (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino. 7–19.
- Souto, Anna-Mari (2014) ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 19–35.
- Suikkanen, Asko & Viinamäki, Leena (1999) Life paths and labour market citizenship. Teoksessa Jens Christiansen & Pertti Koistinen & Anne Kovalainen (toim.) *Working Europe. Reshaping European employment systems*. Aldershot: Ashgate. 189–209.
- Särkelä, Elina & Suoranta, Juha (2016) Nuorten tulevaisuuskertomukset ja refleksiivinen oppiminen. *Nuorisotutkimus* 34 (3), 19–38.
- Toiviainen, Sanna (2018) Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymissä marginaalista kohti valtavirtoja. *Nuorisotutkimus* 36 (8), 35–49.
- Tolonen, Tarja (2008) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 226–254.
- Tuohinen, Titta (2010) Nuorten ’työeetos’ – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpolitiittinen aikakauskirja* 4, 33–42.
- Valtioneuvosto (2016) Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2016. Hallituksen julkaisusarja 2/2016. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/321857/Toimintasuunnitelma+strategisen+hallitusohjelma+n+k%C3%A4rkihankkeiden+ja+reformien+toimeenpanemiseksi+2015%E2%80%932019,+p%C3%A4ivitys+2016/305dcb6c-c9f8-4aca-bbbb-1018cd7a1fd8> (Viitattu 4.6.2019.)
- Vancea, Mihaela & Utzet, Mireia (2018) School-to-work transition: the case of Spanish NEETs. *Journal of Youth Studies* 21 (7), 869–887.
- Weber, Max (1992 [1930]) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Käänt. Talcott Parsons. London: Routledge.
- Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (2007) Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Argumentaatio ja tulkinta. Teoksessa Kari Mikko Vesala & Teemu Rantanen (toim.) *Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus. 11–61.

Wyn, Johanna & Dwyer, Peter (1999) New Direction in Research on Youth in Transition. *Journal of Youth Studies* 2 (1), 5-21.

Wyn, Johanna & White, Rob (1997) *Rethinking Youth*. London: SAGE Publications.